

Vesztróczy Zsolt

GRÜNWARD BÉLA ÜZENETE

Grünwald Béla: *A felvidék. Politikai tanulmány*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2009, 128 oldal, 2400 Ft

Az 1868-as nemzetiségi törvény elfogadását követően a magyar politikai élet a nemzeti-ségi kérdés megítélése szempontjából két nagy táborra szakadt. Az egységes és oszthatatlan magyar állam gondolatát, illetve az egy politikai nemzet axiómáját ugyan mindenki elfogadta, ám ezen túl már lényeges véleménykülönbségek alakultak ki a nemzetiségi politikával kapcsolatban. Az Eötvös, Deák, majd a Mocsáry képviselte kisebbség a nemzetiségi törvény megtartásával, illetve az abban lévő nyelvi és oktatási jogok érvényesítésében látták e probléma megoldását. A vele ellentétesen gondolkodó többség viszont éppen ezen jogok szűkítésében a kiutat. Ezen utóbbi irányzat egyik markáns képviselője Grünwald Béla volt, aki *A felvidék* című művében a szlovák–magyar kapcsolatokon keresztül egyfajta állásfoglalást adott a nemzetiségi kérdést illetően.

Grünwald Béla 1839. december 2-án született Szentantalon, német és szlovák szülők gyermekeként. A középiskola elvégzése után itthon és külföldön (Pest, Bécs, Berlin, Heidelberg, Párizs) jogi tanulmányokat folytatott, majd 1865-ben tért vissza Besztercebányára. A zólyomi megyeszékhelyen Grünwald bekapcsolódott a közéletbe, és 1868-ban megyei főjegyző, 1871-ben pedig az alispán lett. 1878-tól kezdve haláláig országgyűlési képviselő volt, először a Szabadelvű Pártban, majd 1880-tól az Egyesült (Mérésékelt) Ellenzék soraiban. Mivel elképzeléseivel a parlamentben fokozatosan magára maradt, ezért az 1880-as évek második felében a politizálás helyett történetírói tevékenységbe fogott. Ennek során két könyve is megjelent Magyarország történetéről, de ezek sem jelentettek valódi alternatívát a számára. Élete végére közéleti szempontból teljesen izolálódott, ezért 1891-ben Párizsban öngyilkos lett.

Grünwald gyakorló politikusként és politikai gondolkodóként is országos hírnévnek örvendett, tetteivel pedig maradandó nyomot hagyott a dualizmus kori magyar nemzetiségi politika történetében. Ezt a kétes dicsőséget gyakorlati téren a korabeli szlovák oktatási és kulturális intézményrendszer felszámolásában játszott szerepével, elméleti síkon pedig *A felvidék* című röpiratával érdemelte ki.

Az ő nevéhez fűződik többek között annak a kezdeményezésnek az elindítása, amely a három szlovák tannyelvű gimnázium bezáratásához vezetett. 1874 áprilisában az alispán pánszláv agitációval vádolta meg ezeket az intézményeket a megyegyűlésen, a törvényhatóság pedig a kormányhoz intézett feliratban azok bezárását kérte. A kezdeményezés országos mozgalommá szélesedett, Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszternek pedig a tömegnyomás előtt meghajolva végül be kellett zárnia a három tanintézetet. Szintén Grünwald kezdeményezte a szlovák közművelődési egyesület, a Matica

slovenská bezáratását is az akkori belügyminiszternél 1874-ben, amire a következő év tavaszán sor is került. Grünwald az 1880-as években még részt vett a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület Zólyom megyei választmányának megszervezésében, majd ezt követően a Magyarországi Tót Közművelődési Egyesület munkájában is.

Grünwald teoretikusként is komoly hírnévre tett szert, amit 1878-ban megjelent híres röpiratának, *A felvidéknek köszönhetett*. A szerző ebben részletesen kifejtette a szlovákkérdés megoldásának szerinte helyes módját, ami egyben a magyarországi nemzetiségi kérdés megoldásához is követendő mintát nyújtott. Bár ez rendkívül nagy hatást gyakorolt a korabeli közvéleményre, ugyanakkor *A felvidék* tartalmi szempontból hozott újat Grünwald részéről. Az abban szereplő gondolatok ugyanis a szerző korábbi írásaiban és beadványaiban már nem egyszer felbukkantak (például: *Felsőmagyarországi levelek a magyar nemzetiséghez, Közigazgatásunk és a magyar nemzetiség*, Szapáry Gyula belügyminiszterhez intézett beadványa a Matica slovenská kapcsán), így műve inkább „csak” a grünowaldi eszmekör összegzésének tekinthető. Ez az eszmerendszer viszont éppen akkor jelent meg letisztultan, könyv formájában egy országosan ismert személyiségtől, amikor a magyar nemzetiségi politika, az eötvösi-deáki normáktól eltávolodva mind elméleti, mind gyakorlati téren új támpontokat keresett. Ebben az átmeneti helyzetben éppen Grünwald Bélának *A felvidékben* lévő elképzelései jelentették az egyik lehetséges kiutat.

A szerző művét bevallottan felvilágosító céllal írta, hogy bemutassa ezt az „ismeretlen” régiót az országnak, amelyet szerinte csak az általánosságok szintjén ismernek. A 12 fejezetből álló könyv a szlovákok bemutatásával kezdődik, majd közös múltunk ismertetésével folytatódik. A szerző művében, a korabeli magyar nemzetfogalom alapján nem tekintette őket önálló nemzetnek, amit saját történelmi múltjuk és a kellő öntudatuk hiányával indokolt. Grünwald, a reformkori magyar illúzióknak megfelelően továbbra is egy hungarus módon gondolkodó, vagyis önálló politikai törekvésekkel nem rendelkező népet látott bennük, akik maguk is magyarokká kívánnak válni.

Az ekkor már létező szlovák nemzeti mozgalom tagjait viszont egy kicsiny, pánszláv csoportosulásnak tekintette, nem pedig egy szerves, társadalmi fejlődés eredményének. Álláspontja szerint ezen irányzat tagjai egzisztenciális okokból fordultak szembe a szabadságharccal, s váltak Bach, majd Schmerling rendszerének kiszolgálóivá. Mivel az önkényuralom bukása számukra hivatalvesztéssel járt, 1860–61-es, majd az 1867 utáni mozgalmait Grünwald ezek visszaszerzésére irányuló szándékukkal magyarázta, ráadásul szintén rendkívül dehonesztáló stílusban.

Bár Grünwald szlovákképe történelmi és közjogi értelemben nem mutat érdemi eltérést a korabeli magyar elképzelésekhez képest, az általa javasolt intézkedések annál inkább. Álláspontja szerint ugyanis a kiutat az államhatalom részéről alkalmazott jogi és adminisztratív eszközök, vagyis a megyei tisztségviselők választásának megszüntetése, az 1868-as nemzetiségi törvény eltörlése, a szlovák értelmiség elmagyarosítása, valamint a sajtótörvény és a véleménynyilvánítás különféle formáinak megszigorítása jelentették. Bár ezeket az intézkedéseket, valamint a szlovákokról alkotott képet a korabeli magyar közvélemény helyeselte, a dualista kor liberális kormányai a grünowaldi javaslatok alkal-

mazását mégis következetesen elutasították, noha később bizonyos területeken (például véleménynyilvánítás) a világháborús készülődés jegyében kisebb-nagyobb szigorításokra került sor.

Grünwald műve kapcsán gyakran hallani azt a félreértést, hogy ő a szlovákok totális, vagyis a teljes nyelvi és etnikai asszimilációjára törekedett volna. Ezt a nézetet azzal *A felvidékben* szereplő idézettel szoktak alátámasztani, hogy „ha élni akarunk, szaporodnunk kell, és erősödnünk idegen elemek asszimilációja által”. Ezt az értelmezést viszont a szerző mind ebben a művében, mind későbbi megnyilatkozásaiban egyértelműen cáfolta, mivel erre „csak” a nyelvhatáron és a városokban törekedett. A tömbben élő, falusi lakosság esetében nem szándékozott a magyar nyelvet vagy nemzetiséget erőszakosan terjeszteni, hanem csak az elzász-lotaringiai németekhez hasonló érzelmi azonosulást várt el tőlük, aminek eléréséhez az államhoz lojális tanítóktól és papoktól remélt segítséget.

Velük ellentétben az értelmiségtől azonban elvárta a teljes nyelvi és etnikai azonosulást, melynek eléréséhez a fő eszköznek a korabeli középiskolát tekintette. Gyakran idézett mondása szerint ez „olyan, mint egy nagy gép, melynek egyik végébe százanként rakják bele a tót fiúkat s a másik végén, mint magyar emberek jönnek ki”. Grünwaldnak ez az elképzelése volt egyedülálló a korban, hiszen a magyar viktoriánus nemzedék többi tagjához (Kautz Gyula, Beöthy Leó, Halász Imre, Hunfalvy Pál, Toldy István, Arany László, Asbóth János stb.) hasonlóan ő is azon az állásponton volt, hogy az ország fennmaradását csak az egységes nemzetállam biztosíthatja a korabeli Európában. Ennek alapját viszont véleményük szerint az erős középosztály jelenti, amit nem szabad különféle szempontú autonómiatörekvésekkel gyengíteni. Szintén *A felvidékből* származik a „tehetetlen kormány” toposza is, amely a késői dualista időkben gyakran bukkant fel a megyék részéről. Leggyakrabban erre akkor került sor, amikor a kormányt a nemzetiségi kérdésben vallott, hozzájuk képest liberális álláspontja miatt jobbról támadták.

Bár a mű eszmeiségével a korabeli magyar politikai élet szereplői szinte kivétel nélkül egyetértettek, a szlovákokkal szemben használt rendkívül dehonesztáló hang mégis több vezető értelmiségiben megütközést keltett. Ennek Concha Győző még csak egy Grünwaldhoz írt levelében adott hangot, ám a könyvről megjelent recenzió kapcsán már maga Gyulai Pál folytatott nyílt polémiát a Budapesti Hírlap hasábjain a szerzővel, és elmarasztalta őt a stílusáért.

A szlovákokkal és általában a nem magyar népekkel foglalkozó politikai irodalom később gyakran hivatkozott Grünwaldra mint követendő nemzetiségpolitikai példára, egyes szerzők – például Thébusz János (Felvidék), Pelsőczy H. Gyula, R. Miticzi Béla – műveiben pedig markánsan felismerhető a grünwaldi gondolatmenet. Ugyanakkor az 1890-es években, a magyar nemzetiségi politika további eldurulásával már több szempontból is meghaladottá vált *A felvidék*, így a szerzőt a szokásos dicsérő szavak mellett nem egyszer is kritikával is illették. Az egyik ilyen komoly támadási felületet az jelentette, hogy Grünwald elutasította az egyházi iskolák államosítását, amit az 1890-es évektől egyre többen követeltek, elsősorban a megyék részéről, mivel akkoriban már

ezek jelentették a nemzetiségek számára az anyanyelvi képzés utolsó bástyáit. Ugyanakkor a hazai politikai élet ilyen irányú változásának köszönhetően az a paradox helyzet alakult ki, hogy Grünwald Béla, az 1870-es években még ultraradikálisnak tűnő elképzeléseivel a századfordulóra fokozatosan a magyar nemzetiségi politika centrumába került át.

A kiadó a könyv újra-megjelentetésének okát abban jelölte meg, hogy az 1945 után, politikai okokból indexre tett magyar politikai irodalom újból hozzáférhetővé váljon. Bár ez a szándék valóban dicséretes, a kiadásnak ez a módja szakmai szempontból meglehetősen komoly hiányosságokkal rendelkezik. A mű ugyanis változatlan utánnomásként jelent meg, miközben teljesen hiányoznak a szövegből a kritikai megjegyzések és magyarázó jegyzetek. Ráadásul megfelelő kísérő tanulmány sincs benne, amely elhelyezné Grünwald életművét a korabeli magyar politikai élet koordinátái között, a szerzőt bemutató életrajzról nem is beszélve. A kötet végén szereplő rövid életrajzi adatsor ugyanis nem a modern szakirodalmon alapul, azt a kiadó a Szinnyei József-féle *Magyar írók élete és a munkái* című munkából vette át, egy-két kihagyástól eltekintve szinte szó szerint. Ez viszont eredetileg 1909-ben jelent meg, és nemcsak számos pontatlanság szerepel benne Grünwald életével kapcsolatban, hanem az ott használt fogalmak is teljesen elavultak. Ma ugyanis rendkívül anakronisztikusnak tűnik például olyan kifejezések használata, mint például a „pánszláv gimnáziumok” vagy a „tót matica” a három szlovák gimnázium vagy a Matica slovenská kapcsán.

Erre a röpiratra még abban az évben a szlovák Michal Mudroň válaszolt *A felvidék – Felelet Grünwald Béla hasonnevű tanulmányára* címmel, vitapartnere írásának megfelelően szintén 12 fejezetben. Mivel ez a dualizmus kori szlovák–magyar kapcsolatok legfontosabb politikai vitája volt, ezért méltán megérdemelt volna legalább egy említést a szerkesztők részéről.

A felvidék újbóli kiadása mintegy 130 év után tette ismét hozzáférhetővé a dualista kori magyar nemzetiségpolitikai irodalom egyik alapművét. Sajnos ennek értékéből sokat levonnak a kötetben tapasztalható szerkesztési hiányosságok, ám mindezek a bosszantó kellemetlenségek eltörpülnek a mű jelentősége mellett, s talán a grünwaldi életmű újbóli kiadásának az első állomását jelenti.